

УДК 784.1:78.07 (477)П.Муравський

Цитування:

Степурко В. І., Степурко Н. М. Етнокультурологічний вимір хорової школи Павла Муравського. *Мистецтвознавчі записки*: зб. наук. праць. 2020. Вип. 38. С. 123-127.

Stepurko V., Stepurko N. (2020). Ethnocultural dimension of Pavlo Muravsky's Choir School. *Mystetstvoznavchi zapysky*: zb. nauk. prats', 38, 123-127 [in Ukrainian].

Степурко Віктор Іванович,

композитор, заслужений діяч мистецтв України, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, кандидат мистецтвознавства, доцент, професор кафедри академічного і естрадного вокалу та звукорежисури Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-2648-4766>
viktorstepurko@gmail.com

Степурко Наталія Миколаївна,

спеціаліст вищої категорії, старший викладач, завідувач музично-теоретичних дисциплін Святопетрівської школи мистецтв
<https://orcid.org/0000-0003-3733-1105>
stepurko.natalya@gmail.com

ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ХОРОВОЇ ШКОЛИ ПАВЛА МУРАВСЬКОГО

Мета роботи полягає у визначенні етнокультурологічної складової хорової школи Павла Муравського в контексті соціальних та мистецьких виявів буттєвого простору України. **Методологія дослідження** спрямовується на розкриття впливу ідей сакральності у творчості українського хормейстера, на протидію матеріалістичній установці соціокультурного середовища; визначення сутності творчих напрямів його хорової школи, сформованих у практичній діяльності та висловлених у книзі «Моя хорова школа» [3]. **Наукова новизна роботи** у виявленні етнокультурологічної складової творчого методу, розкритті нарративних концептів школи Павла Муравського і його розуміння хорового мистецтва *a cappella* (без супроводу), як національної етнокультурологічної ідеї святовідношення в українській філософії мистецтва. **Висновок.** Хорова школа П. Муравського ґрунтується на національній традиції співу *a cappella*, що сповідує споконвічну красу вокальної мелодики і сакральну значимість гуртового виконавства як вияв етнокультурологічної єдності суспільства.

Ключові слова: соціокультурне середовище, етнокультурологічний вияв, ідея сакральності, спів *a cappella* (без супроводу), вокальна мелодика. патерни музичного мислення.

Stepurko Victor, composer, Honored Artist of Ukraine, Laureate of the Taras Shevchenko National Prize, Candidate of Art History, Associate Professor, Professor of the Department of Academic and Variety Vocal and Sound Directing, National Academy of Management of Culture and Arts; Stepurko Natalia, specialist of the highest category, senior lecturer, head of music-theoretical disciplines St. Peter's School of Arts

Ethnocultural dimension of Pavlo Muravsky's Choir School

The purpose of the article is to determine the ethnocultural component of the choral school of Pavel Muravsky in the context of social and artistic manifestations of the living space of Ukraine. **The research methodology** is aimed at revealing the influence of the ideas of sacredness in the work of the Ukrainian choirmaster, as opposed to the materialist attitude of the socio-cultural environment; determining the essence of the creative directions of his choral school, formed in practice and expressed in the book "My choral school." **The scientific novelty** of the work in identifying the ethnocultural component of the creative method, revealing the narrative concepts of the school of Paul Muravsky and his understanding of choral art *a cappella* (unaccompanied) as a national ethnocultural idea of the relationship in the Ukrainian philosophy of art. **Conclusion.** P. Muravsky's choral school is based on the national tradition of a cappella singing, which professes the primordial beauty of vocal melody and the sacred significance of group performance as a manifestation of ethnocultural unity of society.

Key words: socio-cultural environment, ethnocultural expression, the idea of sacredness, singing *a cappella* (unaccompanied), vocal melody. patterns of musical thinking.

©Степурко В. І., 2020

©Степурко Н. М., 2020

Актуальність теми дослідження. Словники визначають поняття етнокulturології як науку, що вивчає побутові та культурні особливості світу. Також можемо апелювати до цього поняття як до самого процесу або вже реалізованого вияву через соціальні та мистецькі форми буття людини.

Важливим завдання науки етнокulturології – в'яснити напрям культури того чи іншого етносу у ставленні до людини як такої, що живе в тісному контакті зі світом, відтворює його в собі й себе у ньому, бо ж поняття етносу є пов'язаним зі спільними рисами традиційних форм народного побуту, звичаїв, обрядів з глибоким проникненням у соціальну суть явищ і характерів. Оскільки культура завжди є емоційним висловленням економічної сутності цивілізації, цілої епохи чи етносу, то і обриси етнокulturології віддзеркалюються в економічних уявленнях людей про навколишнє середовище.

Аналіз досліджень і публікацій. Фундатором досліджень у напрямку української етнокulturології слід вважати сподвижника і друга Т. Г. Шевченка – Пантелеймона Куліша. У пізніші роки цю тему досліджували Д. Антонович, М. Грушевський, Ю. Липа, Є. Маланюк, І. Нечуй-Левицький, І. Огієнко та інші. В наш час цієї теми торкалися В. Горський, І. Дзюба, С. Кримський, М. Попович, М. Русин, Т. Чайка, В. Личковах та багато інших. За їх визначенням, сутністю етнокulturології є філософія етнокulturи як система, в якій розглядаються процеси функціонування культурних цінностей окремих етносів і народностей.

Мета дослідження полягає у визначенні етнокulturологічної складової хорової школи Павла Муравського в контексті соціальних та мистецьких виявів буттєвого простору України; розкритті впливу ідей сакральності у творчості українського хормейстера, на протигагу матеріалістичній установці соціокультурного середовища; визначенні сутності творчих напрямів його хорової школи, сформованих у практичній діяльності та висловлених у книзі «Моя хорова школа»

Виклад основного матеріалу. Рідкісний досвід 100-річного життя й 80-річної мистецько-педагогічної діяльності Павла Івановича Муравського (1914–2014), патріарха української хорової культури, змушує все прискіпливіше

розглядати його у ракурсі загальноцивілізаційного поступу України як держави.

Збереження власної ідентичності та державності, внутрішні та зовнішні загрози етнонаціональним традиціям українського життя й формування сучасної ментальності далекої навіть від загально-гуманістичних – все це не могло не турбувати непересічну особистість Павла Івановича Муравського, основним постулатом хорової школи якого була установка: «Чистота співу – чистота життя» [4].

У своїх дитячих спогадах Маєстро з пієтетом згадує Великодні свята в церкві, а особливо щемливим спомином є оповідь про те, як одного разу мама залишила його вдома, а сама пішла до сусіднього села в церкву. «Мені стало скучно й жалісно» – пише він у спогадах і п'ятилітнім хлопчиком вирушає у багатокілометрову подорож до мами [3, 8].

Цей епізод слід вважати символічним знаком його руху у життєвому просторі до своєї зоряної мрії – образу Матері як сакрального символу етнонаціональної й етнокulturурної основи, що у М. Гайдеггера іменується: «Дім, Поле, Храм». Значення особистого, родового етнонаціонального існування, у якому «Дім» означає місце родинної вкоріненості, «Поле» – життєвий творчий шлях, а «Храм» – сакральне святовідношення до світу [1, 105].

За визначенням науковців [2, 9], культурно-історичний сенс родового буття звершується в етноментальності, етнічному самоусвідомленні, в неповторних стереотипах поведінки особистості. Звертає на себе увагу, з якою точністю у своїх спогадах П. І. Муравський описує матеріально-побутові умови існування їх села, роду, звичок місцевого населення, наводить вислови односельців тощо. Така укоріненість зацікавленості у процесах соціуму, визначальна риса його особистості протягом всього життя.

Філософ В. А. Личковах визначає етнос як «біосоціальну єдність, що формується як природою, так і історією, як кровно-генетичними, так і ментально-психологічними характеристиками» [2, 9]. Однією з визначних категорій цього напрямку є культурна ментальність, що у повсякденності і життєтворчості П. І. Муравського висловлюється як незборима ідея світла і добра.

Молодим хлопцем, вихованим на народних традиціях, опрацювання народних пісень для хору земляком М. Д. Леонтовичем сприймаються

невід'ємною частиною буття свого роду, українського етносу. Павло Іванович згадує, що його старший брат Дмитро співав у хорі під орудою М. Леонтовича і повернувшись до рідного села організував хор, у якому співав ще хлопчиком партію альта і Павло. Звісно, репертуар колективу складався тоді з народних пісень й аранжувань самого М. Леонтовича [3, 210].

Тож, пройшовши драматичний шлях засилля більшовицького проекту «діктатури робочих і крест'ян», як хормейстер і професор Київської консерваторії імені П. І. Чайковського, Павло Іванович звертається до монодійних співів Києво-Печерської Лаври і здійснює їх записи на українському радіо. У подальшому доля подарувала Маестро ще один знак повернення до своєї заповітної зірки – здійснення записів народних пісень у опрацьованні М. Леонтовича з хором студентів Київської консерваторії і був удостоєний за цю роботу звання лауреата Національної премії ім. Т. Шевченка.

Принагідно пригадаємо, що О. Кошиць вважав монодійний київський розспів XVI століття повністю адаптованим до мелодики давніх обрядових співів Київської Русі, що говорить про збережені в ньому глибинні соціопсихологічні шари світовідношення українського етносу, так іменованого, колективного позасвідомого. Пригадаємо також, що М. Леонтович отримав освіту в духовній семінарії і був разом з К. Стеценком серед перших композиторів, що у певний період фокусували свою увагу на створенні літургійних піснеспівів для новоутвореної тоді автокефальної української церкви у національній співочій традиції.

Згадуючи ставлення П. І. Муравського до музики К. Стеценка і М. Леонтовича, можна констатувати спорідненість його культурної ментальності з їх творчістю, закріпленою у переживаннях форм руху мелодики, відчутті просторовості й емоційності музики як «життєвого світу» українського етносу. У цьому сенсі у словах: «Кожну хорову партію в творах Леонтовича можна виконувати як сольний твір» висловлено квінтесенцію ставлення Маестро до співу *a cappella* (без супроводу) як феєрії «монодійного дійства». Підтверджує цей постулат і неймовірне за своєю емоційною силою трактування одного з духовних концертів К. Стеценка 90-річним Маестро у Національній філармонії, в якому кожна партія була пережита

так, що здається й самі студенти-хористи відчували себе тоді «в іншому вимірі».

Важливим принципом української етноментальності є й кордоцентризм, що виявляється у перевагах емоційно-вольового принципу над раціональним і збігається з ідеалом «цілісного знання», характерного для філософії етнокультури ще праслов'янської доби. У єднанні думки, почуття, волі і віри проявляється синкретизм духу «святості» і «спасіння». Крім того, в характері українців це пов'язано із поетичністю світосприйняття й постійним очікуванням чуда [2, 13].

П. І. Муравський у своїх хорових правилах орієнтується саме на такий образ учасника хорового дійства. Висловлюючись про чистоту співу, Маестро прирівнює її до чистоти душі й повторює цю думку у найрізноманітніших варіантах, але найважливішою, з точки зору етнопсихології кордоцентризму, є така його позиція: «Тільки чистий спів, як чиста вода, чисте повітря, чиста душа може зворушити людину й задовольнити її духовне прагнення» [3, 176].

Чистота співу й чистота душі є квінтесенцією хорової школи П. І. Муравського, тим духовним п'ятим елементом, що його мислили ще давньогрецькі філософи, у порівнянні з чотирма земними: водою, вогнем, землею, повітрям. Можна порівняти з процесами соціуму напрям мислення Маестро, коли він висловлюється так: «Нечисті звуки завжди розсіюються й викликають різке, крикливе звучання. А чисті звуки об'єднуються й породжують приємне звучання...» [3, 178]. Тож, Павло Іванович мудрим серцем відчуває, що «розсіювання» і «об'єднання» є нагальною проблемою етносоціуму й екстраполює її вирішення до рівня єдино можливого правила своєї хорової школи у пориваннях до того самого синкретизму духу «святості» як ідеалу «цілісного знання», характерного для Правічної філософії етнокультури Матері-України [2, 15].

Тут ми торкаємося ще одного напрямку української етноментальності, що проглядається у правилах хорової школи П. І. Муравського — софійності як принципу мудрої організації життя людей, довершеності і гармонії. «Єдність Землі і Неба», «перемога Добра над Злом», «Віра, Надія і Любов», ці постулати об'єднують в українській етноментальності інтелектуальні, моральні та естетичні виміри й визначають їх найвищою

цінністю, у порівнянні з науковим знанням або раціональністю.

Можна подивуватися тому, як в українській душі, що проходить горнило більшовицьких експериментів, залишається Вічне Світло Софійної Мудрості. Морально-естетичні позиції Маестро, вписані у його хорові правила – тому підтвердження. Назвемо деякі з них: «До музики і взагалі до мистецтва, як і до життя, треба ставитися дуже відповідально» [3, 175], «У музиці, як в архітектурі, один принцип – міцність, користь, краса» [3, 176], «уся краса – в чистоті. А у чистоті має бути основа – світло» [3, 176], «У справжнього професіонала музика повинна спочатку оживати в душі...» [3, 176].

Особливо сповненими болю є висловлювання П. І. Муравського з приводу занепаду в Україні не лише хорової культури, але й моралі. Його влучні зауваження про те, що «Необхідно не тільки чисто співати, а й вільно висловлювати свої правдиві думки...», «Особливий занепад хорового мистецтва спостерігався у період адміністративно-командної системи й спостерігається тепер», «У теперішньому житті створилися “ножиці”: мораль опустилася вниз, а техніка пішла вгору...» [3, 192], «Україна тільки тоді розбагатіє матеріально, коли ми всі розбагатіємо морально, культурно, духовно» [3, 193], «Дух живе в серці, в душі, а не в словах» [3, 194]. А сконцентровані всі ці напрями в єдиний вузол етнокультурної сутності українського соціуму, на думку Маестро, у такій сентенції: «Мають бути створені такі умови, за яких культура могла б визначати політику, а не політика культуру» [3, 194].

Зрозуміло, у чому сутність розуміння П. І. Муравським поняття «культура». Однак у дуалістичному світі існує дві протилежності, дисгармонійність яких з часом стає все більш загостреною. Україна поглинається процесами глобалізації і сутність їх у створенні технізованого суспільства. Адепти цієї ідеології, цілком очевидно, впевнені, що такою цивілізацією буде так само легко управляти, як і сучасними комп'ютерами. Гонитва за «технічним прогресом» у суспільстві через електронні засоби спілкування призвела до створення, так іменованого, «віртуального простору», у якому перебуває сучасна людина.

Візьмемо для прикладу, хоча б, розрекламовану ідеологію дизайну (англ. *Design*

–конструювати), що ним захоплюються зараз і українські мистецькі кола. В свідомості сучасної людини він зосереджується лише на зовнішніх, візуальних ознаках, внутрішній підтекст такої творчості досить часто залишається утаємниченим, однак, і зовнішніх ознак достатньо, щоб зрозуміти устремління дизайнерів до «космічного», «інопланетного» й містичного. Наприклад, скидається на те, що в середовищі дизайнерів макіяжу панує «естетика моргу», улюбленим персонажем модельєрів є «жінка-вамп», а для дизайну архітектурних форм – «літаюча тарілка», «піраміда», «парус» тощо — виглядають дуже «сучасно».

Але на завершення розділу «Набуто на віку мудрість» у книзі «Моя хорова школа» П. І. Муравський цитує слова Т. Шевченка: «Борітеся, поборете!..» [3, 194], у яких є продовження: «Вам Бог помагає! За вас правда, за вас слава і воля святая!» [5, 175]. І вся діяльність Маестро, постулати його хорової школи висловлюють ще одну сутність української етноментальності – антеїзм як принцип зв'язку з рідною землею, «вкоріненості» у рідний ґрунт і «життєвий світ», за М. Гайдеггером, свого Дому, Поля і Храму [1, 106].

Згадаємо його біль з приводу того, що за кордоном Україну вважають частиною Росії, а найталановитіші діячі музичної культури протягом XVIII–XX століть опинилися в імперських столицях – Петербурзі й Москві і славили їх своїми талантами. Однак висновок П. І. Муравський робить саме на користь ідеї боротьби за національне відродження: «...Зважаючи на наш талановитий від природи народ, з його чесністю й працьовитістю, з його багатою, мелодійною мовою, з його музичними й співочими здібностями, фахівці музичної культури зобов'язані робити все, щоб якомога швидше підняти нашу виконавську музичну культуру й національну культуру в цілому» [3, 229]. Нагадаємо принагідно, що Антей — син матінки-землі Геї у давньогрецькій міфології міг бути переможеним лише відірваним від неї. Знаємо, що складний життєвий і творчий шлях П. І. Муравського багато разів спокушав його покинути Україну, але не здолав його патріотизму й любові до рідної землі.

Таким був наш Маестро. І таким лишається у своїй хоровій школі.

Наукова новизна роботи у виявленні етнокультурологічної складової творчого методу

Павла Муравського, розкритті наративних концептів його школи і розумінні хорового мистецтва *a cappella* (без супроводу), як національної етнокультурологічної ідеї святвідношення в українській філософії мистецтва. Розглянуто наративи української етноментальності, що проглядається у правилах хорової школи П. І. Муравського: а) софійності як принципу мудрої організації життя людей, довершеності і гармонії; б) етнопсихології кордоцентризму як віри у чистоту душі людини; в) антеїзму як патріотизму й любові до рідної землі у ракурсі загально-цивілізаційного поступу України.

Висновки. Хорова школа П. Муравського ґрунтується на національній традиції співу *a cappella*, що сповідує споконвічну красу вокальної мелодики і сакральну значимість гуртового виконавства як вияв етнокультурологічної єдності суспільства. Етноментальний антеїзм такої непересічної особистості як П. І. Муравський, зароджений у хліборобському характері його селянської родини, від образу матері, що постійно жила поруч із ним до свого переходу у Вічність, екстраполюється в архетип Матері-Землі, Матма-Матер (Великої Богині), аж до образу Пресвятої Богородиці й Богородиці-Оранти, що є «Непорушною стіною», захисницею українського народу.

Література

1. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге. Москва: Высшая школа, 1991. 192 с.
2. Личкова В. А. Філософія етнокультури. Київ: ПАРАПАН, 2011. 196 с.
3. Муравський П. І. Моя хорова школа / ред.-упорядник О. А. Шокало. Київ: Просвіта, 2014. 381 с.
4. Муравський П. І. Чистота співу — чистота життя / упорядник О. А. Шокало. Київ: Просвіта, 2012. 831 с.
5. Шевченко Т. Кобзар / ред.-упорядник М. І. Преварська. Київ: Велес, 2009. 303 с.

References

1. Heidegger M. (1991). Conversation on a country road. Moscow: Higher School [in Russian].
2. Lychkova V. A. (2011). Philosophy of Ethnocultural. Kyiv: PARAPAN [in Ukrainian].
3. Muravsky P. I. (2014). My choral school, ed.-order. O. A. Shokalo. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].
4. Muravsky P. I. (2012). The purity of singing - purity of life, order. O. A. Shokalo. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].
5. Shevchenko T. (2009). Kobzar, ed. M. I. Prevarska. Kyiv: Veles [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.06.2020
Отримано після доопрацювання 15.10.2020
Прийнято до друку 20.10.2020